

Helt krise

EU og EØS i koronaens tid

«Enten gjør EU det som må
gjøres, eller så er det slutt.»

António Costa

Portugals statsminister

Sitert i Klassekampen 31. mars 2020

Nei til EUs skriftserie Vett nr. 2 2020

Redaktør: Morten Harper

Redaksjon: Jan R. Steinholt og Arne Byrkjeflot

Grafisk utforming: Eivind Formoe

Forsidetegning: Jørgen Bitsch

ISSN: 1504-5374 / ISSN elektronisk utgave: 1891-4837

Opplag: 3500

Les tidligere Vett-utgaver og bestill abonnement på www.neitileu.no

Innhold

Ivar Hellesnes og Eystein Skjerve: Korona – hvorfor skjedde det?	4
Jan R. Steinholt: Matberedskap? Det var før, det!	7
Arne Byrkjeflot: Fortsatt fri bevegelse	13
Astor Reigstad: Vi ga fra oss kontrollen	18
Morten Harper: EU truer testing mot pandemi	22
Jan R. Steinholt: ESA holder PIN-koden til statskassa	24
Morten Harper: Hvor var EU da krisen traff Europa?	28
Morten Harper: Fra eurokrise til koronakrise	31
Hildegunn Gjengedal: Ikkje konstruert for krise på alle sektorar	37
Dag Seierstad: Koronakamp splitter EU	40
Morten Harper: Mer eller mindre union?	44
Studiespørsmål	48

Korona – hvorfor skjedde det?

Det er ingen økologisk overraskelse at nye varianter av farlige virus oppstår.

Av Ivar Hellesnes og Eystein Skjerve

Vi er midt i en verdensomspennende pandemi på grunn av et koronavirus. Opphavet er høyst sannsynlig et «wet-market» i byen Wuhan i Kina der varene som selges hovedsakelig er dyr og planter fanget og høstet i naturen rundt byen. Det er et stort marked for slike varer i Kina siden eksotiske dyr og produkter er høyt verdsatt både i tradisjonell medisin og som matvare. En rekke dyr kommer på denne måten i absolutt nærkontakt med mennesker, og dersom de huser smittestoff, kan de overføres til oss. Denne gangen er det trolig et virus fra flaggermus som via skjelldyr, pangoliner, har hoppet over artsbarrieren og til mennesker.

Er dette nytt eller uventa? Nei, WHO og en rekke epidemiologer har i årevis advart mot at slikt kan skje. Ja, det har skjedd flere ganger før. Alle kjenner til SARS-epidemien, Ebola og hiv-virus, som alle har kommet fra dyrearter i jungelen og gitt epidemier. Ingen av disse har gitt pandemier, til tross for at de trolig hadde potensiale for det. Menneskeheten har hittil vært heldig. Helt til koronaviruset slo til i desember 2019.

Når smittestoff endrer seg

Nye virus kommer ofte fra dyr i gammel urskog som kan huse et stort spekter med infeksjoner utvikla over tid. Mennesker kommer så i kontakt med slike dyr. Vi rynker nok på nesa når det er tale om å spise kjøtt fra flaggermus, men i områder der større dyr er mangelvare (tropisk regnskog) er små pattedyr en viktig proteinkilde. Det er for eksempel aper, rotter og slanger som nytes røkt, tørka eller kokt, ofte kalt «bush-meat». Få er

Ivar Hellesnes er veterinær, PhD.

Eystein Skjerve er veterinær, professor, PhD.

klar over det, men det er et stort illegalt marked også i Europa for slike lekkerbiskener. Immigrantmiljøer i land som Frankrike og Storbritannia importerer store mengder kjøtt fra slike dyr hvert år. Med fare for å bringe med seg farlige smittestoff.

Etter artshopping kan smittestoff også endre seg. Det er ingen økologisk overraskelse at nye varianter av farlige virus oppstår i Kina. På grunn av en tett kontakt mellom enorme antall mennesker, gris og fjørfe, gir det kinesiske økosystemet muligheter for rekombinasjon av gener fra disse artene og oppreden av helt nye virus som ingen er beskyttet mot. Dette er best kjent for influensavirus.

Infeksjoner spres raskere

Dette er et perspektiv som har røtter tilbake til tidlig på 1990-tallet da den amerikanske epidemiologen Joshua Lederberg foreslo betegnelsen «emerging infections» på alle de nye infeksjonssjukdommene med opprinnelse i dyr.

Fokus på temaet førte til etablering av tidsskriftet *Emerging Infectious Diseases*. I tidsskriftets første utgave oppsummerer Stephen S. Morse temaet i en artikkel der han blant annet peker på følgende faktorer som årsaker til den økende betydning av slike infeksjoner:

- Økologiske endringer som fører til at mange mennesker kommer i kontakt med dyreliv i tropiske skoger.
- Demografiske endringer som gir større lokal spredning av infeksjoner.
- Økt reising og handel som gjør at infeksjoner spres raskere.
- Nedbygging av folkehelseiltak i mange land og mangelfulle sanitær- og vektorkontrolltiltak.

Morses tekst er fra 1995, men disse faktorene har bidratt til at vi i dag er i en langt verre situasjon enn den gang.

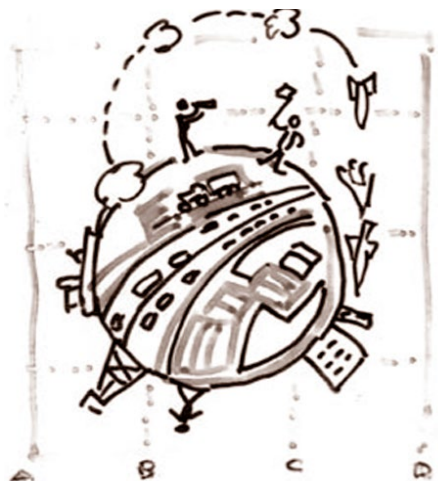
Jorda rundt på to dager

Det nye perspektivet ble plukket opp umiddelbart av miljøene på Veterinærhøgskolen og resulterte til slutt i boka *Jorda rundt på to dager* (1999) med undertegnede og blant andre

økofilosofen Sigmund Kvaløy Setreng (forfatter av heftet *Naturens nei* fra 1994), som bidragsytere. Forfatterne hadde alle tatt del i striden om norsk tilslutning til EU, EØS og Veterinæravtalen (1998), og siden dette da var betente tema, ble responsen på boka nærmest total stillhet. Man overså at perspektivet i boka var globalt og i mindre grad gjaldt handel med mat og dyr innen EØS-området. Vi mistet en mulighet til en samfunnsdebatt som kunne ha satt kunnskapsnivået mye høyere enn vi nå møtte koronakrisen med.

Som en oppsummering på det som nå er situasjonen kan vi minne om journalist Aslak Bondes ord i Aftenposten 2. april 1996, som kan vise seg enda en gang å ha gyldighet:

«Om hundre år er det ikke sikkert at historikerne vil fremstille Berlin-murens fall som den største begivenheten på 1980-tallet. Kanskje vil de fokusere oppmerksomheten om Ronald Reagan og USA's initiativ i GATT-forhandlingene for å få full frihandel med matvarer. Var det starten på en prosess der menneskene – i naiv tro på fremskrittet og vitenskapen – ødela sitt eget livsgrunnlag?»

Flere faktorer har økt faren for infeksjoner. Nedbygging av folkehelseiltak i mange land er én faktor. En annen er økt reising og handel som gjør at smitte spres raskere. (Illustrasjon: Sigmund Kvaløy Setreng, fra *Naturens nei*, ny utgave 2006.)

Matberedskap?

Det var før, det!

Hvorfor kommer Norge så dårlig ut på områdene sjølforsyning og matberedskap?

Av Jan R. Steinholt

Norge har hatt en bratt læringskurve etter utbruddet av koronapandemien. En vesentlig lærdom er at vi trenger god mat- og medisinerberedskap som kan gi sjølforsyning i krisetider. Forestillingen om at import på det frie markedet alltid vil sørge for forsyninger, har fått en alvorlig knekk.

En annen lærdom er betydningen av et fungerende offentlig helsevesen. Og vi ser hva en sikker infrastruktur i form av strøm, vei, jernbane, vann, postombæring, internett og telefoni betyr.

Legitimiteten til en hvilken som helst regjering består i at den er i stand til å sikre befolkningens mest grunnleggende behov, eller i det minste gir inntrykk av at den gjør det. Typisk for krisetider er at land står seg sjøl nærmest. Koronakrisa har atter bevist denne gamle sannheten. Innsatsen fra cubanske helseteam som har rykket ut til mange land der helsevesenet sto i fare for å bryte sammen, er unntaket som bekrefter regelen.

President Donald Trump har sagt det med sedvanlig tydelighet: *America first!* Verdenshandel og fri markedsøkonomi kan være vel og bra – så lenge det tjener USAs egne interesser. Andre statsledere og land handler i realiteten på samme måte, bare mer i det stille.

Russland er verdens største eksportør av hvete. I april kunngjorde landbruksdepartementet i Moskva at Russland stanser all korneksport, i første omgang fram til 1. juli. Russernes egne behov kommer i første rekke.

Jan R. Steinholt er politisk rådgiver i Nei til EU.

«Indre proteksjonisme»

I prinsippet skulle det indre markedet i EU bevise hvordan gjensidig innbyrdes solidaritet kan kombineres med fri vareflyt, hvor land gladelig deler sitt overskudd med andre. Sånn fungerer det likevel ikke når det røyner på.

EU vil gjerne fungere som en føderal stat satt sammen av forskjellige regioner. Men ambisjonene stemmer ikke overens med realitetene. Den økonomiske unionen er ennå ikke skrudd sammen som en politisk union. Dermed løser gamle bolter selv om nye kommer på plass. Det er fordi regjeringene i medlemslanda skal tjene to herrer samtidig: Sitt eget lands innbyggere og de overnasjonale institusjonene i EU. I krisetider blir denne spagaten enda mer umulig enn ellers. For ikke å miste legitimitet i eget folk, tvinges statslederne til å prioritere akutte nasjonale behov.

Det er en utbredt misforståelse at EU er prinsipiell motstander av proteksjonisme. I utgangspunktet er EU et proteksjonistisk prosjekt i forhold til omverdenen. Graden av proteksjonisme og tollvern vis a vis andre land er bestemt av innholdet i de respektive handelsavtalene. Det EU er imot, er enhver form for proteksjonistiske tiltak innad i unionen. Til EU-kommisjonens fortvilelse og bekymring har det ene medlemslandet etter det andre innført tiltak som fremmer egenproduserte landbruksprodukter på bekostning av import. «Det indre markedet er vårt sterkeste kort for å sikre forsyninger innad i EU», bedyrer Kommisjonen og truer med straffeprosedyrer mot medlemsstater som legger hindringer i veien for den frie flyten over grensene¹.

Norge på jumboplass

Norge er på jumboplass i verden hva sjøforsyning angår. Sild og poteter har riktignok holdt liv i nordmenn før, fortrinnsvis ved kysten. Men selv om vi skulle stanse all fiskeeksport, ville det knapt dekke behovet. Fisk har et annet problem, spesielt i krisetider: Den er i all hovedsak ferskvarer. Korn og basisprodukter har derimot lang holdbarhet. Etter vanlige standarder er Norge derfor bare 40 prosent sjøforsynt om vi regner med dyrefôr.

Norge har tre prosent dyrkbart areal, hvorav 1,3 prosent er egne til produksjon av matkorn. Norsk beredskapslagring av korn ble likevel helt avvikla i 2011. (Foto: Paz Arando.)

Da vi ennå var i union med Sverige, fantes det 250 kornlagre i Norge. I dag er det ingen. I flere tiår etter siste verdenskrig hadde Norge betydelige beredskapslagre av blant annet matkorn.

Etter at Norge igjen ble fritt for 75 år siden, bidro harde erfaringer fra tida under okkupasjon til å forme det moderne etterkrigs-Norge. I etterkrigstidens samfunnskontrakt var det en selvfølge at det offentlige sørget for god tilgang og god kontroll med innbyggernes grunnleggende behov som vann, mat og strøm. Men bit for bit har samfunnskontrakten blitt mindre forpliktende eller borte. Mange av våre rettigheter har blitt til varer eller tjenester på et marked med fri flyt.

På 1950-tallet var det et lovfesta krav at det skulle være lager av forsyninger tilsvarende ett års krigsforbruk. I 1967 ble kravet redusert til sju måneders forbruk. Siden har Statens kornforretning blitt til Cermaq, nå eid av japanske Mitsubishi. Mange kornsiloer er for lengst ombygd til studenthybler og leiligheter. Har man ikke korn og mjøl, trenger man heller ikke egen gjærproduksjon. Kanskje var det resonnementet som lå bak da gjærfabrikken Idun la ned fabrikkplanlegget i Oslo og flyttet til Sverige i 2004. Gjær var som vi husker det første som forsvant fra butikkhyllene da Norge stengte ned i mars.

Markedslogikken

Norsk beredskapslagring av korn ble helt avvikla i 2011. I 2017 mente regjeringen at matvareberedskap var helt uavhengig av norsk produksjon². Direktoratet for samfunnssikkerhet og beredskap (DSB) mente samme år at lagring av korn, «ut fra dagens forsyningssituasjon», ikke var nødvendig³. En rapport fra Agri Analyse noen år tidligere, *Korn og krise – Hvorfor Norge bør starte kornlagring*, kom til helt andre konklusjoner⁴. Etter at koronaviruset har herjet i noen måneder, har blant andre Fylkestinget i Trøndelag vedtatt at de vil be sentrale myndigheter om å gjeninnføre et nasjonalt beredskapslager for korn.

Beredskap handler nå engang ikke om dagens situasjon, men om hva som kan skje i en gitt framtidssituasjon. Som for eksempel ved krig, naturkatastrofer, atomulykker eller pandemier. DSB nøyer seg med å advare mot nedbygging av landbruksjord siden Norge bare har tre prosent dyrkbart areal, hvorav 1,3 prosent er egna til produksjon av matkorn. Sverige har det dobbelte, mens Danmark har hele 56 prosent av landarealet sitt tilgjengelig for matproduksjon. I et karrig land som vårt fortøner det seg direkte ansvarslost å forsømme beredskapslagre.

Kalorifattig kriselager

Det nesten totale fraværet av beredskapslagre er forsøkt tilbakvist av norske myndigheter. «Norge har et kriselager med mat», skrev NRK i april, etter å ha fått et svar fra Nærings- og fiskeridepartementet som sier at det finnes «beredskapslager av visse matvarer som kan nyttast i situasjonar med alvorleg forsyningssvikt»⁵. Størrelsen på beholdningene og hvor lagrene ligger ville departementet imidlertid ikke oppgi «av sikkerhetshensyn». Det er ukjent om hemmelighetskremmeriet kan skyldes at departementet har regnet inn militære stridsrasjoner.

Representanten Geir Pollestad (Sp) fulgte opp i Stortinget for å få et mer utfyllende svar fra statsråd Iselin Nybø (V). Da kom det fram at lagrene tilsvarende kaloribehovet for ca. 30 000 personer i 3 dager. Dette tilsvarende folketallet i en liten by som Molde, eller én prosent av Norges befolkning⁶.

Justisdepartementet har begynt å kartlegge hvordan myndighetenes tiltak for å stoppe koronaviruset har påvirket det norske samfunnet på forskjellige områder. Ett av disse områdene er forsyningssikkerhet. NRK har bedt Justisdepartementet og Direktoratet for samfunnssikkerhet og beredskap (DSB) om å få innsyn i rapporten. Det blir NRK nektet, angivelig av hensyn til rikets sikkerhet⁷.

Særlig etter 1990 har vi gjort oss stadig mer avhengige av matimport. Matjord er bygd ned i skremmende tempo. Fasiten er at Norge har Europas dårligste matvareberedskap. Manglende forsyningssikkerhet skyldes først og fremst flere tiår med moteriktig markedsideologi. Gjennom EØS-avtalen er denne ideologien sydd inn i vårt eget lovverk med tusenvis av tråder. Disse trådene fra Brussel går på tvers av våre verdier, interesser og behov som samfunn og fellesskap. EU og EØS har gjennom mer enn 25 år svekket det nasjonale immunforsvaret vårt. Landbrukspolitikken er delvis unntatt EØS-avtalen, men også her er det et vedvarende press for å øke importen på bekostning av norsk egenproduksjon, fastslått i avtalens artikkel 19.

Store lagre kan «forstyrre markedet»

Finland blir gjerne fremholdt som eksempel på at et land kan bygge store beredskapslagre på tross av EU-medlemskap. Den finske loven om sivil og militær forsyningsberedskap stammer fra tida før landet ble med i EU og pålegger myndighetene å sørge for forsyningssikkerhet på kritiske områder som mat, medisiner og drivstoff⁸.

I motsetning til Finland har Sverige som Norge latt seg styre av den overordna EU-logikken. Sverige avvirket sine beredskapslagre som følge av EU-medlemskapet, forklarer Jan-Olof Olsson i det svenske motstykket til DSB, Myndigheten för samhällsskydd och beredskap (MSB). – Da man så det indre markedet anså man disse lagrene for avleggs, sier Olsson til TT⁹.

Store lagerbeholdninger av tørrvarer i en sesongbasert europeisk landbruksindustri ødelegger prinsippene for et «velfungerende» marked. Skulle også langt større stater gjøre

som Finland, kunne det raskt føre til store prissvingninger. Ved å trekke på egne lagerbeholdninger også i «normale» tider og foreta større innkjøp når prisene er lave, kan store land påvirke markedspriser og leveranser i stor skala.

I den grad EU godtar nasjonale beredskapslagre i medlemsstatene, så skjer det på grunnlag av regelverket i den felles landbrukspolitikken. Den forutsetter full gjennomsiktighet og forbud mot prispåvirkning og «urettferdig handelspraksis». Heller ikke mat og korn med lang holdbarhet varer evig. Kan et land som fornyer beredskapslagrene sine unngå å påvirke markedet for landbruksvarer?

Noter

- 1 Euractiv.com 23.04.20.
- 2 ABC Nyheter 01.11.17.
- 3 Dsb.no 17.02.17.
- 4 Agri Analyse, rapport 2 – 2013.
- 5 Nrk.no 03.04.20.
- 6 Nationen 22.04.20.s
- 7 Nrk.no 27.04.20.
- 8 «Lag om tryggande av försörjningsberedskapen», 18.12.92.
- 9 Borås Tidning/TT 13.03.20.

Fortsatt fri bevegelse

EU's frie arbeidsmarked og koronakrisa.

Av Arne Byrkjeflot

30. mars kom EU-kommisjonen med sine retningslinjer for hvordan det frie arbeidsmarkedet skulle fungere under koronakrisa. EU regner opp alle de yrkesgruppene som fortsatt skal få vandre fritt. Alle innenfor helse og omsorg, farmasi og medisin, kommunikasjon, ingeniører og teknikere, infrastruktur, vannkraft, sikkerhet, mat, transport, fiskere og flere til. Medlemslandene skal sørge for at alle disse lett kan krysse grensene uten plunder og heft.

Spesielt opptatt er EU av sesongarbeidere. Prinsippet er at for alt sesongarbeid som er tillatt i Norge under koronakrisa, så skal det også være fritt fram for import av arbeidskraft. Mens EU var tvunget til å løse opp sine hellige regler for statsstøtte og statsgjeld, tviholder de på reglene for arbeidsinnvandring.

Midt under koronakrisa vedtar EU retningslinjer som med nødvendighet må øke smittefaren. I Trondheim innkvarterte bemanningsbyrået Nordic Care to svenske sykepleiere i et bofellesskap med fire andre sykepleiere. Fem vikarer jobbet på fire forskjellige sykehjem i Trondheim Kommune. Alle var smittet av korona. 61 beboere og 26 ansatte måtte i karantene. Fire ansatte og flere beboere ble smittet.

Arbeidstid uten kontroll

I Klassekampen 15. mai advarer helsebyråd Robert Steen om innleide arbeidere som bor tett, deler bad og arbeider sammen. Nesten halvparten av arbeiderne ved kjøttfabrikken FG Kjøttsentralen har fått påvist smitte

Riktignok må også disse i 10 dagers karantene før de kan starte å jobbe. Men det er ingen kontroll på om dette overholdes. Det er ingen kontroll på om de bor smittesikkert.

Arne Byrkjeflot er politisk rådgiver i Nei til EU.

Det er ingen kontroll på om avstandsreglene overholdes på arbeidsplassen. Arbeidstilsynet har nemlig også hjemmekontor under krisa. Alle vet at smittevernreglene ikke overholdes her som ellers i Norge. Bemanningsbyrå leier ikke leilighet med egen inngang for bad og kjøkken til sine. Brakkebyene har ikke kjøkken og bad i hver brakke.

I bygningsindustrien er det tross EUs frislipp vanskelig å få importert nok arbeidskraft. Rett og slett fordi det ikke går fly og de som går er ikke billige. Utenlandske arbeidere som pendler, jobber så mye de kan i Norge og kompenseres med å reise hjem med en lengre friperiode. Lovlig kan de ha 48 timers arbeidsuke i 8 uker. Nå ønsker både de og bedriftene å forlenge denne perioden fordi arbeiderne må i karantene i begge land. Det er 20 dager uten lønn. Det har aldri vært god kontroll over arbeidstida. Nå er det ingen kontroll.

Absurd situasjon for landbruket

Hvor absurd EUs frie arbeidsmarked er, ser vi i landbruket. Norge «må» importere 20-30 000 arbeidere fra Øst-Europa til landbruket. Samtidig er det mangel på arbeidskraft i landbruket og næringsmiddelindustrien i Polen. Derfor importerer Polen arbeidskraft fra Ukraina, Vietnam, Sri Lanka og India på korttidsoppdrag. Det er nærmere fire millioner rumenere som har flyttet til eller jobber i andre EU-land, mens det er mangel på arbeidskraft i Romania. Det er bulgarere som plukker druer i Frankrike og papirløse afrikanere har plukket tomater i en årrekke i Sør-Italia og Spania. Arbeidsmarkedet har som kjennetegn at om arbeidskraft er aldri så billig, er den enda billigere et annet sted. Lønnsnivået i Polen er 25 prosent av det norske. Lønnsnivået i Ukraina er 10 prosent av norsk, 40 prosent av polsk.

Den allmenngjorte timelønna i Norge for arbeid i landbruk og gartneri er på kr. 123,15. Under halvparten av gjennomsnittlig industriarbeiderlønn. Samtidig som 400 000 er permittert eller arbeidsledige i landet vårt, mener EU import av arbeidskraft er livsnødvendig.

Arbeidskraft fra land utenfor EU

EØS-avtalen forplikter Norge å ikke innføre restriksjoner for arbeidskraft fra EU-land. Men bemanningsbyråene som organiserer arbeidsinnvandringen er ikke lenger fornøyd med å rekruttere bare fra EU-land. De vil rekruttere fra land der lønna er enda lavere. Ifølge norsk lov kan det importeres arbeidskraft fra land utenfor EU, men da må det være et behov for arbeidskraft som ikke kan dekkes på annen måte og de må vise fram arbeidskontrakt med lønn som norsk tariff og tilnærmet heltidsjobb. Arbeidstilsynet har fulgt reglene strengt og har utvist når de kommer over brudd.

Inntil en utvist usbekistaner ansatt i et estisk bemannings-selskap med arbeid i Norge gikk til sak og fikk medhold hos overvåkningsorganet for EØS-avtalen ESA. ESAs syn er at så lenge en arbeider har arbeid i et EU-land, har arbeideren krav på å jobbe i alle EU/EØS-land. Norge har ikke gitt seg formelt, men UDI har endret sin praksis i tråd med ESAs syn. Så nå kan et polsk bemanningsbyrå rekruttere direkte i Ukraina, Hviterussland eller Usbekistan for arbeid i Norge. Etter polsk lov. Slik er hjemlandsprinsippet innført for arbeidsinnvandring.

Skiller EØS-avtalen fra alle andre handelsavtaler

Det finnes mange frihandelsavtaler i verden med tilnærmet fri flyt av varer og kapital og de fleste tjenester. Men ingen andre frihandelsavtaler i den vide verden har fri flyt av arbeidskraft.

De tre handelsavtalene det har stått mest strid om er TTIP (EU-USA), Tisa (tjenester) og CETA (EU-Canada). Fagbevegelse og Attac mobiliserte mot avtalene spesielt fordi de åpner for irreversibel internasjonal konkurranse på sentrale samfunnsområder som utdanning og helse, erstatter føre var-prinsippet med krav til at miljøfare måtte være bevist og innfører tvisteløsningsdomstoler som kan dømme stater.

Men fritt arbeidsmarked var utenkelig i alle disse avtalene. Så hvorfor er fri flyt av arbeidskraft det helligste av det hellige i EU og EØS-avtalen. Så hellig at prinsippet står fast sjøl under en pandemi? Hva skyldes det paradoksale at statsledere

knappt vil slippe inn en asylsøker og stenger grensene, mens det er ingen motstand mot en arbeidsinnvandring som er ti ganger større enn migrasjonen ellers?

En grunn er åpenbar. Fri arbeidsinnvandring fra land med lavere lønnsnivå presser lønnsnivået nedover. Arbeidskraft som pendler på korttidsoppdrag kan ikke protestere uten å risikere å miste jobben og er svært vanskelig å organisere. Det passer de fleste makthavere svært så godt.

Men at det er så øredøvende enighet har en annen og like viktig begrunnelse. EU er en statsdannelse. Retten til å ta arbeid i et hvilket som helst land ses som en statsborgers rettighet i den kommende staten EU. Innenfor denne staten skal det i valg kjempes gjennom sosiale protokoller som sikrer både lønn og velferd. Det er dette som gjør at parti som ellers er imot sosial dumping forsvarer et system som er laget for sosial dumping

Vandringen fra øst til vest

Fakta er velkjent. EUs offisielle tall er at 17 millioner EU-borgere jobber i et annet EU/EØS-land. Le Monde Diplomatique (juni 2018) sier at Øst- og Sør-Europa har mistet omlag 24 millioner innbyggere ved arbeidsutvandring til Vest-Europa. Aftenposten 22. mars 2017 sier at Ukraina har mistet 9,5 millioner innbyggere siden 1993, Romania er redusert med 3,2 millioner (-16,7 prosent), Ungarn ca. 1 million, Moldova minus 800 000 (- 18 prosent), Litauens innbyggertall fra 3,6 millioner til 2,4 millioner (-25 prosent). Fra 2000 til utgangen av 2017 hadde Latvia mistet 18,2 prosent av sine innbyggere, Bulgaria har mistet 25 prosent, Albania og Kosovo 20 prosent.

Det er merkelig at så dramatiske tall får så liten oppmerksomhet. Akkurat nå under koronakrisa rammes økonomien i alle disse landa av at mange nå sitter fast i sine hjemland. Arbeiderne blir sittende fast uten lønn. Landets økonomi rammes fordi det ikke lenger blir sendt store summer hjem fra arbeid i andre land.

Men det er ikke sikkert arbeidsgiverne i Polen og Baltikum ser dette som et problem. De importerer arbeidskraft enda billigere enn sin egen. Det er over 2 millioner ukrainere i Polen og flere hundre tusen i Litauen og Latvia.

Beredskap for arbeidskraft

Det er velkjent at EUs frie arbeidsmarked fører til sosial dumping og lavere organisasjonsgrad i Norge. I alle vestlige land svekkes fagbevegelsen. I mange land dramatisk. Tyskland hadde Europas sterkeste fagbevegelse. Tysk LO gikk fra 12 millioner medlemmer i 1991 til 6 millioner i 2017. Det er ikke uten grunn at Fellesforbundets landsmøte i oktober 2019 vedtok krav om å forby bemanningsbransjen og en offentlig utredning om alternativ til EØS-avtalen.

Men trolig er virkningen enda mer dramatisk for de land arbeidsinnvandringen til vesten kommer fra. Koronakrisa har vist for all verden hvem som skaper verdiene i et land og sørger for at samfunnet fungerer. EUs frie arbeidsmarked skaper en dominoeffekt der landene mister den arbeidskrafta som skal bygge landet. I sin beste alder. I tillegg til at også de må importere arbeidskraft som undergraver også deres lønnsnivå og deres fagorganisering. Polsk fagbevegelse har mistet en tredjedel av sine medlemmer fra år 2000 til 2014. I samme tidsrom er ungarsk fagbevegelse halvert.

I ei krise som nå rammes hele kjeden. Det godtas villkår og forhold som vi aldri ville godta for våre egne innbyggere. Det er ikke bærekraftig.

Det er en sannhet at kriser er tider der det åpnes opp for å endre. Krisa har åpnet øynene for hvor avhengige vi er av nasjonal beredskap og sjølberging. Det må også gjelde det aller viktigste for alle land – arbeidskrafta.

Vi ga fra oss kontrollen

Legemiddelforsyning under krise.

Av Astor Reigstad

I disse coronatider har det vært reist spørsmål om vi i Norge har en sikker forsyning av legemidler. Pneumokokkvaksine som kan være av betydning under den nåværende pandemien, kunne for eksempel ikke skaffes fra apotekene før det var gått to til tre måneder. Også før viruset gjorde sin entre, var det ikke uvanlig at apoteket manglet medisiner til reseptkunder. I et intervju i Aftenposten sier direktøren i Statens legemiddelverk, Audun Håga, at det er veldig vanskelig å få oversikt over det internasjonale markedet for medisiner¹. Det er få områder som er mer globaliserte enn legemidler.

Norge har gjennom framsynte og samfunnsbevisste administratorer av helsevesenet og medisinske fagfolk en sterk tradisjon når det gjelder kontroll med legemidler og bruken av dem. Det betyr at vi registrerer de preparater vi trenger, men hindrer i stor grad at parallelle preparater kommer på markedet. En liberal legemiddelpolitikk i flere land i Sør-Europa har blant annet ført til en helt ukritisk bruk av antibiotika. Resistensutviklingen har et mye høyere nivå i disse landene. Dette har ført til at nordmenn som har vært sykehusbehandlet i slike land, må ligge i karantene når de behandles videre på et norsk sykehus for å hindre overføring av resistente sykehusbakterier. Det er hevdet at noe av den høye dødeligheten av coronavirus i Italia og andre EU-land skyldes nettopp superinfeksjoner med multiresistente sykehusbakterier som det ikke fins antibiotika for.

Ikke forenlig med EØS-avtalen

I 1994 ga myndighetene i Norge fra seg et viktig instrument for å gi befolkningen en sikker og god legemiddelforsyning.

Astor Reigstad er pensjonert overlege ved Rikshospitalet og har vært medlem av Norsk Medisinaldepots råd og bedriftsforsamling.

Statsmonopolet Norsk Medisinaldepot (NMD) ble først omgjort til et statsaksjeselskap som var tilpasset videre privatisering, fordi en slik statlig monopolisert organisering av engroshandelen med medisiner ikke var forenlig med EØS-avtalen.

NMD ble besluttet opprettet av Stortinget i 1953 og var fullt operativt i 1957. Før den tid leverte flere grossister medisiner, droger og andre varer til apotekene. Det var betydelig politisk strid om opprettelsen av NMD og den fortsatte i årene etterpå. Prosjektet var Arbeiderpartiets, men det fikk også halvhjertet støtte fra mellompartiene. Høyre hadde en inngrodd motvilje mot statsbedrifter, inklusive opprettelsen av NMD. Denne motviljen ga seg ikke på tross av at NMD viste seg å bli et meget godt innslag i norsk medisinalforvaltning.

Ved monopolisert innkjøp av medisiner var Norge en stor handler sammenlignet private enkeltgrossister, og medisinske myndigheter kunne bestemme hvor stor lagerbeholdning NMD skulle ha av de forskjellige preparatene. Det ble også fastsatt hvor lang maksimal leveringstiden mellom NMD og apotekene skulle være. Med filialer i Bergen, Trondheim og Harstad ble distribusjonen av medisiner desentralisert. I 1992 kjøpte NMD Apotekernes Fellesinnkjøp som var en stor leverandør av de fleste apotekervarer utenom medisiner, noe som passet godt inn i det eksisterende distribusjonssystemet. NMD ble etter hvert en viktig brikke når det gjaldt riktig bruk av medisiner (farmakoterapi) og statistikk, og monopolet greide godt å følge med i den rivende medisinske utvikling som fant sted i den perioden det fikk lov å virke.

Statsmonopoler skulle avskaffes

EØS ble altså spikeren i likkista for NMD. Det hevdes at Norge fikk valget mellom å beholde Vinmonopolets butikker (detaljsalget) eller Norsk Medisinaldepot. Vinmonopolet gikk av med seieren. For vinelskere var ikke dette noe dårlig valg, for butikkene til det gjenværende statsmonopolet er nå spredd over det ganske land, har større utvalg enn de fleste butikker i utlandet og kan skaffe toppviner overalt i løpet av

et par dager. Til og med «EØS-avisen» Aftenposten hadde nylig en nesten panegyrisk artikkel om dette statsmonopolet.

For norsk legemiddelforsyning var valget dårlig. Aversjonen mot statsbedrifter var fortsatt stor i Høyre, og under forskjellige behandlinger av NMD i Stortinget fra starten til ut i 1980-årene reiste derfor Høyre krav om å avvikle NMD selv om partiet ikke hadde noe å utsette på driften. «Landsmoderen» Gro Harlem Brundtland var arkitekten bak flere EU-tilpasninger på denne tiden. Det er et paradoks at en person som selv er lege, hvis politikerfar hadde vært med å kjempe NMD opprettet og som selv ble sjef for Verdens helseorganisasjon, var den som kom til å oppfylle Høyres drøm om nedleggelse av Norsk Medisinaldepot.

I 2001 ble NMD solgt til det amerikanske storselskapet McKesson som ligger på syvende plass på Fortunes liste over de største selskapene med en årlig omsetning på 204 milliarder dollar. Gjennom NMD as har selskapet kjøpt opp eller etablert apotekkjeden Vitus. Dermed kontrollerer McKesson hele kjeden for legemidler og andre apotekvarer til en stor del av det norske markedet. McKesson er for øvrig i likhet med noen andre selskaper saksøkt i USA for å være drivkraft i den skandaløse opioidepidemien. Det hører med til historien om privatiseringen av legemiddelfeltet at Apotekloven ble tilpasset den nye tid på 2000-tallet, noe som ble en gullgrube for bevillingshaverne da de solgte de halvstatlige apotekene sine til utenlandske storkonsern.

Svekkelse i forsyningen av viktige legemidler

Den sterke globaliseringen av legemiddelmarkedet og regelverket til EU/EØS de senere tiårene har ført til en svekkelse av sikkerheten i forsyningen av viktige legemidler til Norge. Dessverre er forståelsen for dette problemet liten hos ledelsen i Helse- og omsorgsdepartementet. Da ABC-nyheter nylig spurte statssekretær Anne Grethe Erlandsen (H) om ikke beredskapen hadde vært bedre om NMD var opprettholdt, svarte hun at «NMDs monopol ble opphevet for 30 år siden i en tid hvor markedet og tilgangen til legemidler var en helt annen.

Legemiddelmarkedet er i dag i mye større grad internasjonalt med globale forsyningslinjer. Det er lite trolig at legemiddelberedskapen ville vært bedre ivaretatt av den ordningen Norge hadde for 30 år siden»².

Her avslører hun manglende kunnskap om NMDs daværende betydning for legemiddelforsyningen, og hun underslår de nåværende problemene. Kompleksiteten i den ordning vi nå har med å skaffe legemidler til Norge er selvsagt mye større enn den var i 1994 da monopollet ble besluttet opphevet. Det er dette som gjør at en monopolisert innkjøpsordning gjennom et statlig engros-selskap ville gjort forsyningen sikrere. Videre i svaret lener statssekretæren seg til EUs legemiddelbyrå som hevder at legemiddeltilgangen i EU/EØS i dag ikke er påvirket av coronaviruset. Det virker som hun ikke helt har tro på dette for hun legger til at «Likevel er mye usikkert, og vi kan komme til å se at tilgangen til legemidler påvirkes av utbruddet».

Selv om nasjonale tiltak i form av engros-monopol på import, støtte til egenproduksjon av legemidler og frigjøring av apotekene fra utenlandske legemiddelgiganter smaker dårlig for Høyre, tror jeg partiet blir tvunget til å ta drastiske tiltak på dette området som vil være i konflikt med EØS-avtalen. Etter EUs tafatte håndtering av coronakrisa forsvarte organisasjonen seg med at helsepolitikken var den enkelte nasjons ansvar. Det samme hevdet den norske utenriksministeren i en radiodebatt der hun slo fast at EU hadde fungert storartet under krisen. At helsevesenet fullt og helt er et nasjonalt ansvar skulle tilsi at EU ikke har noe imot at NMD-monopolet gjenopprettes. Dermed kan Høyre sammen med AP gjøre «godt att feila fra i går».

Noter

1 Aftenposten 14.03.20.

2 ABC Nyheter 20.03.20.

EU truer testing mot pandemi

EUs forordning om medisinsk utstyr og testing i laboratorium svekker helseberedskapen. Norske sykehus må kjøpe standardiserte tester fra kommersielle selskaper i stedet for å lage testene selv.

Av Morten Harper

Mens Norge og Europa er midt inne i en dramatisk kamp mot koronapandemien (SARS-CoV-2), godkjente et flertall på Stortinget 17. april en ny EU-forordning¹ som kan forplikte Norge til å kjøpe standardiserte medisinske tester fra kommersielle aktører i stedet for at norsk helsevesen kan lage testene selv. Bare Senterpartiet, SV og Rødt stemte mot gjennomføringen i EØS-avtalen.

Da regjeringen sendte saken til Stortinget, skrev Helse- og omsorgsdepartementet at «formålet med det nye regelverket er å styrke pasientsikkerheten og sørge for et enhetlig regelverk i hele EØS-området»². Det er vanskelig å se den faglige begrunnelsen for at EU-forordningen vil styrke pasientsikkerheten. Helseminister Bent Høie har avvist at forordningen hindrer egne tester ved norske sykehus³, men medisinske fagmiljø frykter at EU-reglene betyr at norske sykehus må bygge ned egen testkapasitet og dermed svekke helseberedskapen.

Mister kunnskap og kapasitet

Fredrik Müller, overlege og professor ved avdeling for mikrobiologi ved Oslo universitetssykehus, advarer mot at helsevesenet vil miste kunnskapen og kapasiteten til å lage tester i stor skala selv. «Vi blir avhengig av å kjøpe standardiserte tester produsert

Morten Harper er utredningsleder i Nei til EU.

av store selskaper i utlandet», sier han til Klassekampen⁴. Han legger til: «store kommersielle aktører har fått påvirke forslaget for mye».

Müller utdyper bekymringene sammen med seks andre overleger fra alle universitetssykehusene i Norge, i en kronikk i Aftenposten under overskriften «Ny EU-forordning truer pandemitester»⁵. Overlegene peker på at Norge under koronapandemien tidlig var et av de landene som testet flest pasienter per innbygger, og at det skyldtes ene og alene kapasitet til å gjøre egne tester ved sykehusene.

Øker samfunnets kostnader

EU-regelverket legger opp til at laboratorier må sertifisere alle tester (CE-merke), men dette er kostnadskrevende og sikrer ikke bedre kvalitet, mener overlegene, som i kronikken skriver: «Kvalitetsmessig står ikke in-house PCR-tester tilbake for kommersielle tester, og vi bruker de samme metodene for å evaluere begge deler.»

Overlegene viser til at kostnadene for kommersielle tester er tre til ti ganger høyere enn for sykehusenes egne tester, og advarselen er klar: «Dette vil øke samfunnets kostnader, uten gevinst i form av økt kvalitet. Videre vil det føre til at eksper-tisen vi har bygget opp for å etablere in-house PCR-tester, gradvis går tapt.»

EU-forordningen har enkelte vage unntaksregler. Problemet er at det ikke er noen angrerett i EØS-avtalen, og det er overvåkingsorganet ESA og EFTA-domstolen som bestemmer fortolkningen – i praksis basert på EUs forståelse av regelverket. EU har utsatt ikrafttreddelsen for forordningen til 2022 på grunn av koronakrisen.

Noter

- 1 EUs forordning nr. 745/2017 om medisinsk utstyr og testing i laboratorium (vitro-diagnostikk).
- 2 Regjeringen.no 28.02.20, <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/prop.-46-ls-20192020/id2691742/>
- 3 Nationen 04.05.20.
- 4 Klassekampen 24.04.20.
- 5 Aftenposten 20.04.20.

ESA holder PIN-koden til statskassa

Det måtte en pandemi til før EØS-tilsynet ESA lot oss få delvis tilgang til vårt eget pengeskrin.

Av Jan R. Steinholt

ESA forkynte 7. april at norske myndigheter har fått «et handlingsrom som er unikt i EØS-avtalens historie»¹. Det består i at Norge får lov til å disponere penger fra vår egen statskonto så lenge vi ikke overstiger uttaksgrensene EU fastsetter.

Midlertidige virkemidler den norske staten kan ta i bruk for å beskytte helse, arbeidsplasser og næringsliv under koronapandemien må nemlig godkjennes av overvåkingsorganet ESA i Brussel.

Norge er i utgangspunktet heldig stilt. Vi har overskudd på statsfinansene og mange virkemidler vi kan ta i bruk. Sjøl om oljeprisen er rekordlav og verdien av Oljefondet skrumper på verdensbørsene, har Norge mange tusen milliarder på bok. Vi har også en uavhengig sentralbank og egen valuta, som gjør det fullt mulig for Norges Bank å «trykke penger» i nesten ubegrenset omfang for å holde hjulene i gang.

Alt ligger sånn sett vel til rette for effektive norske økonomiske støttetiltak. Stortinget vedtar den ene krisepakka etter den andre for å frigjøre midler til økte trygdeutbetalinger og statlige garanti- og låneordninger til små og mellomstore bedrifter.

Men så var det ikke så enkelt likevel, av én eneste grunn: Norge er låst fast til EU's regelverk gjennom EØS-avtalen. Kort fortalt betyr det at den norske staten bare kan pumpe friske penger inn i et skrantende helsevesen og utsatte bedrifter i den grad ESA gir oss «lov» til å redde vår egen økonomi.

Unntakssrammer fra EU

For å møte krisa har EU-kommisjonen utløst unntaksbestemmelser i Traktaten om den europeiske unionens virkemåte.

Norge har enorme midler til disposisjon, men kan ikke gjøre det som må til for å redde norsk økonomi uten å spørre overvåkingsorganet ESA om lov. (Foto: Hello I'm Nik / Unsplash.)

Unntaksbestemmelsen i artikkel 107 3 b) gir hjemmel for å motvirke alvorlige forstyrrelser i medlemsstatenes økonomi under ei krise.

Dette betyr at EU har satt sine egne regler om statsstøtte og konkurransevridning midlertidig ut av kraft. Medlemslanda får også lov til å øke sine offentlige budsjetter og underskudd uten å måtte ta hensyn til de såkalte konvergenskravene.

Med hjemmel i unntaksbestemmelsen har EU-kommisjonen utarbeidet et såkalt midlertidig rammeverk for hva slags former for støtte som er akseptable i den akutte situasjonen.² EØS-organet ESA legger dette rammeverket til grunn når det skal vurdere støttetiltak er «akseptable» eller ikke. Ingen norske støttetiltak er lovlige før norske myndigheter først har underrettet ESA for å be om lov, gjennom en såkalt notifisering.

Til grunn ligger EØS-avtalens artikkel 61.1 som sier at støtte «som vrir eller truer med å vri konkurransen ved å begunstige enkelte foretak eller produksjonen av enkelte varer» er forbudt. En unntaksbestemmelse (61.2) sier at «støtte som har til formål å bøte på skader som skyldes naturkatastrofer eller andre eksepsjonelle hendelser» likevel kan være lovlig. ESA viser til denne unntaksbestemmelsen³ når overvåkingsorganet har godtatt norske støttetiltak, om enn med en rekke forbehold og vilkår over 13 tekstsider.

Rammeverket fra EU definerer garantiens omfang, størrelse og varighet. Hver bedrift kan pr. i dag maksimalt få 800 000 euro i brutto støtte. Varigheten er maksimalt seks år. Etter statsstøttereglene kan det maksimale lånebeløpet i garantiordningen tilsvare to ganger bedriftens lønnskostnader i 2019 eller 25 prosent av bedriftens omsetning i 2019.

Det er imidlertid *ikke* lov å gi støtte til bedrifter som var i økonomiske vanskeligheter før 31. desember 2019. Likviditetsproblemene og de økonomiske tapene må ha sin opprinnelse i COVID-19.

Koronastøtte til selskaper i skatteparadis

Den norske staten plikter å stille garantier til blant annet finansforetak som ikke er hjemmehørende i Norge. Slike finansforetak fra andre EØS-land har en markedsandel på 37 prosent i det norske bedriftsmarkedet, og kan ikke diskrimineres.

Frankrike, Polen og Danmark prøver å hindre at krisestøtte havner hos selskaper basert i Malta eller Luxembourg, som snyter dem for skatteinntekter. Men det støter mot EU-reglene om kapitalens frie bevegelse, advarer en ikke navngitt talsperson for EU-kommisjonen overfor EUobserver: «Det betyr at selskaper ikke kan unntas fra støtteordninger på bakgrunn av hvor de har sitt hovedkvarter eller hvorvidt de skatter til et annet EU-land».⁴

Norske støttetiltak er gjennom EØS bundet av de samme EU-reglene om fri kapitalbevegelse. I Stortinget 29. april medga næringsminister Iselin Nybø (V) på at selskaper organiserte i europeiske skatteparadis ikke vil bli unntatt fra kompensasjonsordningen uten at EU sier at det er i orden.⁵

Norge har innrettet seg etter EU-kravene, og ESA har gitt godkjenning. Så langt. Det totale lånebeløpet som vil bli dekket gjennom disse garantiene, kan være opptil 50 milliarder kroner. Dersom Norge finner ut at det ikke trengs 50, men 100 milliarder, vil dette i utgangspunktet være forbudt.

Riktignok kan Stortinget vedta støtteordninger som faller utenfor retningslinjene, men ESA skal godkjenne, og det vil kreve mer tid og særskilt begrunnelse. Sjøl om det er lagt opp til hastebehandling gjennom ESA, er det uansett en kjensgjerning

at Norge – som har alle mulige virkemidler for hånden – ikke kan gjøre det som må til for å redde norsk økonomi uten å spørre ESA om lov.

Rom for beskyttelsestiltak

Om de hadde tort, kunne norske myndigheter med henvisning til EØS-avtalen, ha sendt ESA på gangen i en krisesituasjon som nå. Norge kan ifølge EØS-avtalens artikkel 112 om beskyttelsestiltak innføre «egnete tiltak» når «alvorlige økonomiske, samfunnsmessige eller miljømessige vanskeligheter som kan vedvare, er i ferd med å oppstå i en sektor eller innen et distrikt». Slike tiltak må meldes uten opphør til EFTA-partnerne og EU. Normalt er varslingstida en måned. Men «når spesielle omstendigheter nødvendiggjør et øyeblikkelig inngrep som utelukker en forutgående undersøkelse, kan vedkommende avtalepart uten opphold iverksette de beskyttelsestiltak som er strengt nødvendige for å rette opp situasjonen». Etter tre måneder skal tiltakene opp til rådslagning i EØS-komiteen (artikkel 113.5).

Det er ingen tvil om at koronasituasjonen er spesielle omstendigheter. Det innrømmer da også ESA. Og at ulike former for statsstøtte er innlysende beskyttelsestiltak under disse spesielle omstendighetene. Det som gjør omstendighetene ekstra spesielle er at regjering og storting trygler ESA om å innvilge unntak etter artikkel 61 istedenfor å ta i bruk retten til beskyttelsestiltak etter artikkel 112.

EØS-avtalen gir altså hjemmel for at norske myndigheter egenrådig iverksetter beskyttelsestiltak når en eksepsjonell situasjon tilsier det. Men enkelte frykter at det vil kunne sette EØS-avtalen i spill. Derfor godtar de at statskassa vår står på sperret konto og at ESA sitter med PIN-koden.

Noter

- 1 Aftenposten 07.04.20.
- 2 EU-kommisjonen, «Temporary Framework for State aid measures to support the economy in the current COVID-19 outbreak», 19.03.20.
- 3 ESA, «COVID-19 Grant scheme for undertakings suffering a substantial loss of turnover», 17.04.20.
- 4 EUobserver, «Firms in EU tax havens cannot be denied Covid bailouts», 30.04.20.
- 5 Muntlig spørretime i Stortinget 29.04.20.

Hvor var EU da krisen traff Europa?

«Europeiske land har den nødvendige kapasiteten til å hindre og kontrollere et utbrudd», skrev EUs smittevernbyrå mindre enn to måneder før Europa ble episentret for koronapandemien.

Av Morten Harper

EUs smittevernbyrå har ikke overnasjonal beslutningsmyndighet slik som for eksempel energibyrået ACER og jernbanebyrået ERA. Smittevernbyrået, som har hovedkontor i Solna utenfor Stockholm, skal overvåke smittsomme sykdommer i Europa og sikre faglig hjelp til nasjonale helsemyndigheter. Norge deltar med observatørstatus i styret.

EU-byrået har vært lite på banen i koronakrisen. Kanskje fordi det tidlig markerte seg med en grov undervurdering av virusets konsekvenser? 25. januar rapporterte byrået: «Selv om det fortsatt er mye som er uvisst om 2019-nCoV, har europeiske land den nødvendige kapasiteten til å hindre og kontrollere et utbrudd så snart tilfeller er påvist»¹. Under to måneder senere hadde smitten spredt seg i en slik grad at WHO erklærte Europa som episentret for pandemien.

Kutt i virusforskning

En betydelig andel av europeiske forskningsmidler er kanalisert gjennom EUs forskningsprogrammer. I en appell på den store demonstrasjonen for akademikere 5. mars i Paris fortalte Bruno Canard, som er forskningsdirektør for CNRS i Aix-Marseille, om hvordan midlene til grunnforskning på koronavirus hadde blitt kuttet². CNRS er det franske statlige forskningssentret.

Canards forskningsteam arbeider med RNA-virus, som inkluderer koronavirus. I appellen forklarte han hvordan de studerer mange beslektede virus for å få kunnskap til å forutse atferden hos nye virus. «Denne forskningen er usikker, resultatene kan ikke planlegges, og det tar mye tid, energi og tålmodighet», påpekte han.

EUs smittevernbyrå The European Centre for Disease Prevention and Control (ECDC) har hovedkontor i Sverige. (Foto: EU-kommisjonen.)

Etter Sars-epidemien i 2002-2003 (SARS-CoV) kom det forskningsmidler, men allerede i 2006 merket Canard at den politiske interessen var forsvunnet. Viljen og evnen til å finansiere langsiktig grunnforskning er fraværende. Sammen med belgiske og nederlandske kolleger sendte han for fem år siden to intensjonsavtaler til EU-kommisjonen for å vise betydningen av å kunne forutse virus, uten at det ga resultat. Som Canard sier i sin appell: «Teamet mitt fortsatte å jobbe med koronavirus, men med magre midler og under arbeidsforhold som vi gradvis har sett bli dårligere.»

Ingen respons til Roma

Da koronasmitten begynte å spre seg i nord i landet, ba Italia om hjelp hos EUs beredskapssenter, Emergency Response Coordination Centre, som skal koordinere krisehjelp i EU enten det gjelder jordskjelv eller epidemier. Italia ønsket smittevernutstyr, men responsen kom ikke³. I stedet var det Kina og Cuba som etter hvert sendte medisinsk assistanse til Italia.

EU-domstolens avgjørelse mot Italia 12. mars er ikke mindre paradoksalt⁴. Mens store deler av næringslivet ble stengt ned, og det kommende behovet for offentlige støttemidler ble åpenbart, vant EU-kommisjonen frem med sitt søksmål mot Italia for brudd på EUs regler mot statsstøtte.

Saken gjaldt subsidier til hotellnæringen. Italia måtte betale 7,5 millioner euro til EU samt 80 000 euro i dagbøter inntil støtten var avvirket.

EUs prinsipper satt til side

Da koronaviruset traff Europa, fremsto EU som handlingslammet. I en slik krisesituasjon skulle man tro at det var en del å hente på internasjonal koordinering, men det var medlemslandene selv og ikke Brussel som tok ulike slags initiativ for å begrense smittespredningen. Gjennom Verdens helseorganisasjon og direkte kontakt mellom landene så vi et samarbeid mot den globale pandemien, men EU sto på sidelinjen.

Etter hvert har det skjedd ting i Brussel. EU-kommisjonen tar æren for at Tyskland og Frankrike fjernet forbudene mot eksport av ansiktsmasker internt i EU, mot at det ble fastsatt et felles forbud mot eksport ut av EU. På EU-nivå er det også organisert felles innkjøp av medisinsk utstyr.

EUs krisehåndtering har i stor grad bestått i å akseptere at unionens traktatfestede prinsipper settes til side. Landene stengte grensene for å begrense smitten og stadig nye støttepakker for å holde næringslivet flytende ble nødvendig. Noen vil kanskje si at EU har vist seg fleksibel når medlemslandene kan bryte reglene om statsstøtte og kravene om maksimalt tre prosent av BNP i underskudd på statsbudsjettet ikke gjelder. Men hva sier det om unionens prinsipper når de må settes ut av kraft for å håndtere en krisesituasjon? Konkurranselogikken i EUs indre marked avviser det som virker usannsynlig, slike hendelser har ikke plass i skjemaet for de fire friheters tilbud og etterspørsel. Hvordan kan man planlegge for uventede hendelser innenfor EU-traktaten og EØS?

Noter

1 EUobserver.com 10.04.20.

2 Le Monde diplomatique (norsk utgave) april 2020 og Hypotheses 12.03.20.

3 Klassekampen 21.03.20.

4 EU-domstolen 12.03.20, EU-kommisjonen mot Italia, sak C-576/18.

Fra eurokrise til koronakrise

Felles gjeld eller ikke felles gjeld? Det er EUs eksistensielle spørsmål. Djevelen ligger i detaljene.

Av Morten Harper

Finanskrisen fra 2008 ble i EU en vedvarende eurokrise, der fellesvalutaen euro og pengeunionen ble en tvangstrøye som gjorde det vanskeligere særlig for de sør-europeiske landene å komme seg ut av krisen. De sosiale omkostningene var enorme, mange mennesker opplevde liv og helse truet. Røde Kors kalte situasjonen den største humanitære katastrofen i Europa siden andre verdenskrig. Nesten ti år etter var fortsatt arbeidsløsheten i eurolandene 9,5 prosent (gjennomsnitt i januar 2017)¹.

De siste årene gikk arbeidsledigheten i EU noe ned, og den økonomiske utviklingen var mer positiv. Arven fra eurokrisen slo imidlertid inn da koronaviruset nådde Europa. Nedskjæringene for å tilfredsstille EUs budsjettkrav har ført til kutt i offentlige velferdsgoder som sykepenger, ledighetstrygd – og helsevesen. Mellom 2007 og 2017 falt antall sykehus og klinikker i Italia fra 1200 til 1000, og ifølge fagforeningene mangler landet 46 000 helsepersonell, inkludert 8000 leger². Vi ser den samme tendensen i mange EU-land. Frankrike hadde i 1980 elleve sengeposter per tusen innbygger. Nå er antallet seks³.

EU krevde helsekutt

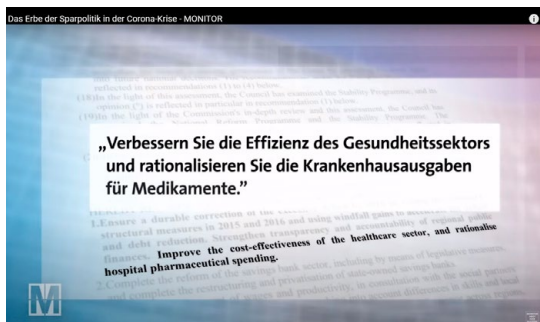
Når Italia og Spania er blitt særlig hardt rammet av koronaviruset, er et bakteppe de store kuttene som er gjort i helsevesenet, etter påtrykk fra EU. En rapport fra Amnesty International i Spania i 2018 konkluderte med at nedskjæringene har vært ødeleggende for tilgangen til helsehjelp for millioner av spanjoler⁴. Italia og Spania kunne i stedet forsøkt å balansere budsjettene ved å øke skattleggingen av de som tjener mest, men påleggene fra EU vektla kutt i offentlige utgifter, også innenfor helse.

En rapport fra venstregrupperingen GUE/NGL i EU-parlamentet viser at i perioden 2011-2018 har EU-kommisjonen 63 ganger gitt EU-land spesifikke anbefalinger om å kutte i bevilgningene til helsevesen og/eller privatisere helsetjenester⁵. Nedskjæringene er begrunnet med å nå EUs krav til lav statsgjeld og lite underskudd.

Dyp nedgangstid og økende forskjeller

I mai kom EU-kommisjonen med et nytt økonomisk værvarsel for 2020. Overskriften var talende: «En dyp og ujevn nedgangstid, en usikker bedring»⁶. Kommisjonen forventer at EU-økonomien vil krympe med 7,5 prosent i år. Det er en nedgang – resesjon – som er historisk, det kraftigste økonomiske sjokket siden depresjonen i 1929. Størst kan nedgangen bli i Hellas med nesten 10 prosent. Både i Spania og Italia er nedgangen forventet å være over 9 prosent. I Tyskland en del mindre med 6,5 prosent. Forskjellene mellom EU-landene vil altså øke. For Fastlands-Norge forventer SSB en nedgang i BNP på 5,5 prosent i 2020⁷.

EU-kommisjonen forventer økt arbeidsledighet i alle medlemsland, og mest utsatt er Hellas med 19,9 prosent og Spania 18,9 prosent. Tallene er gjennomsnitt gjennom året, slik at andelen ledige på det verste vil være vesentlig høyere. EU-kommisjonen sier også at det blir vanskeligere for unge å få sin første jobb.

EU-rådet ga i juli 2015 Spania klar beskjed om å øke «kostnadseffektiviteten» i helsesektoren og spare penger på legemidler. (Faksimile: Monitor, ARD.)

Europeisk solidaritet?

Pengeunionen og euroen har fratatt EU-landene verktøy for å drive økonomisk politikk gjennom statsbudsjettet, rentenivå og valutakurs. Samtidig har ikke EU midler til å føre en offensiv økonomisk politikk som det medlemslandene tidligere kunne gjøre, det vil si før Maastricht-traktaten (1992). Systemet har økt forskjellene mellom eurolandene, og økonomisk er det særlig Tyskland som har fått fordeler.

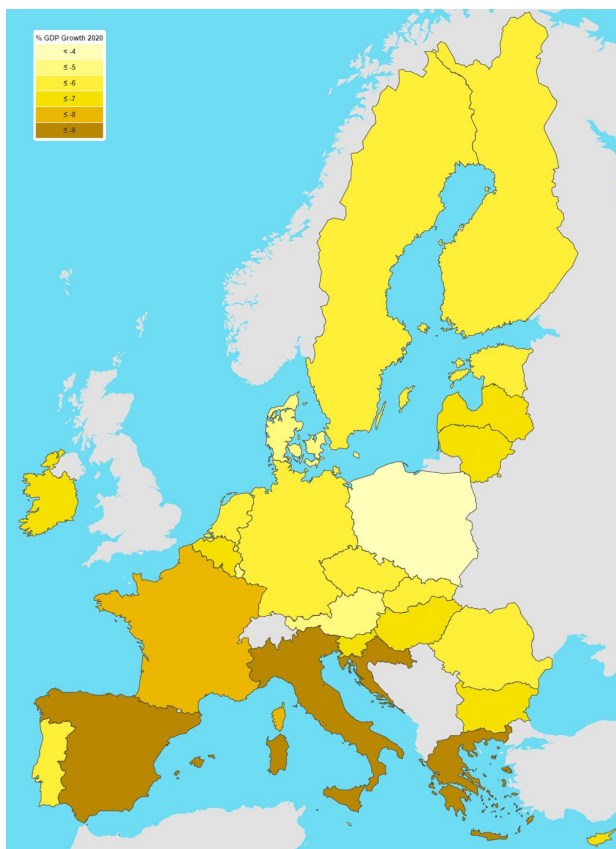
Som i kjølvannet av finanskrisen, er det nå strid i EU om hva unionen kan og bør gjøre for å hjelpe de landene eller regionene som er hardest rammet av krisen (se også kapitlet «Korona-kamp i EU», side 40). I april avtalte eurosoneens finansministre en tiltaksplan på 540 milliarder euro. Den omfattet ikke såkalte koronaobligasjoner, som Italia har krevd, der gjeldsforpliktelsene ville være fordelt mellom EU-landene. I stedet bruker man Den europeiske stabilitetsmekanismen (ESM) for å gi landene lån, slik det ble gjort etter finanskrisen. Lån som viste seg å medføre omfattende økonomisk restrukturering. «Italia oppdager at den europeiske solidariteten ikke finnes»⁸, er konklusjonen til økonomen Stefano Palombarini.

Merkel og Macron staker ut kursen

18. mai la Frankrike og Tyskland frem et felles forslag til hvordan et EU-fond for gjenreising av økonomien skal være. Fondet er på 500 milliarder euro, og Merkel og Macron vil at EU skal låne penger i fellesskap. Midlene skal fordeles som støtte til de regionene og sektorene som man mener trenger det. Tyskland har tradisjonelt avvist felles gjeld. At Merkel nå står sammen med Macron om å foreslå lån på EU-nivå er noe nytt, men konstruksjonen er slik at Tyskland likevel ikke vil være ansvarlig for andre lands gjeld.

Det er EU-kommisjonen som skal låne alle pengene for å finansiere fondet. Låneforpliktelsen vil så bli fordelt med lav rente på medlemslandene ut fra størrelse og bidrag til EUs budsjett. Hvert enkelt land er ansvarlig for å betale tilbake sin andel.

En grunn til at Merkel nå åpner for lån på EU-nivå, med en

EU-kommisjonen forventer at økonomien i EU i gjennomsnitt vil krympe med 7,5 prosent i år. Det er betydelige forskjeller mellom landene. (Kart: EU-kommisjonen.)

del vilkår, er den tyske forfatningsdomstolens avgjørelse i mai mot Den europeiske sentralbankens kjøp av obligasjoner, som domstolen mener er i strid med Grunnloven. Merkel forsøker å få på plass et nytt system som et alternativ til sentralbankens tiltak. Det er imidlertid usikkert om den nå foreslåtte ordningen faktisk er i tråd med Grunnloven. Den tyske Grunnloven krever at det knyttes vilkår til den økonomiske støtten som fordeles, og at det ikke overføres suverenitet over finanspolitikk og budsjett.

Finansunionen som tar form?

Italia og Spania ønsker et enda større fond, 1500 milliarder euro. EU-parlamentet vil ha 2000 milliarder, mens EU-kommisjonen sier 1000 milliarder og vil fordele midlene som en blanding av støtte og lån. Fondet skal komme som et tillegg til EUs langtidsbudsjett for 2021-2027, som det også blir tautrekking om mellom landene. Vedtak krever enstemmighet i rådet, det vil si at alle landene må si ja. Når stormaktene Tyskland og Frankrike er enige, så blir det førende for debatten. 1. juli overtar dessuten Tyskland EUs formannskap for resten av 2020. Prosessen vi nå ser kan lede til et EU som blir en mer sentralisert budsjettunion og der finanspolitikken blir enda mer integrert.

Det vil være en meget omstridt utvikling. Østerrike, Danmark, Sverige og Nederland er kritiske til Merkel og Macrons plan. Deres linje er at hjelp til særlig kriseutsatte land skal skje som egne lån, slik det ble gjort i eurokrisen. De frykter at felles EU-lån, selv om ansvaret internt spres videre til de enkelte landene, i realiteten betyr at de rikeste landene må dekke mye av dem. Ungarn vil også ha låneordninger i stedet for at EU-midler gis som støtte. Polen etterlyser nærmere detaljer.

For Spania og Italia synes det tysk-franske fondet å være et steg i den retningen de ønsker. Merkel og Macrons forslag vil imidlertid ikke gi støttemidler uten vilkår. I forslaget heter det at tilgang til fondet «vil være basert på klare forpliktelser for medlemslandene til å følge sunn økonomisk politikk og en ambisiøs agenda for reformer»⁹. Akkurat hva som ligger i dette vet vi ennå ikke, men det lyder ikke veldig annerledes enn eurokrisens krav om strukturreformer.

Noter

1 Tall fra Eurostat.

2 Klassekampen 21.03.20.

3 Le Monde diplomatique (norsk utgave) april 2020.

4 Monitor, ARD (tysk tv), 13.04.20.

5 Die Linke og GUE/NGL, «Discipline and Punish», februar 2020.

6 EU-kommisjonen, «Spring 2020 Economic Forecast: A deep and uneven recession, an uncertain recovery», 06.05.20.

7 SSB, «Konjunkturtendensene 2020/1», 24.04.20.

8 Jacobinmag.com 10.04.20.

9 «A French-German Initiative for the European Recovery from the Corona Virus Crisis», 18.05.20.

Føler seg sviktet av EU

Da koronaviruset herjet som verst i Italia i februar og mars kom det lite hjelp fra EU. I stedet var det Kina som sendte medisinsk utstyr og eksperter til Roma. Per 20. mai er det 32 000 døde av koronaviruset i Italia.

I april viste en meningsmåling at halvparten av italienerne – 49 prosent – ønsker å forlate EU¹. 72 prosent mener EU ikke har hjulpet Italia med å håndtere krisen². Etter at EU sviktet i den medisinske krisehåndteringen, har unionen heller ikke blitt enig om felles gjeldsforpliktelser som Italia ønsker – såkalte koronaobligasjoner – for å bygge opp økonomien.

EU-motstanden har en forhistorie. I august 2011 sendte Den europeiske sentralbankens president Jean-Claude Trichet og hans etterfølger Mario Draghi et brev til den italienske regjeringen som dikterte hva slags politikk Roma måtte føre for å få hjelp i eurokrisen. Trichet-Draghi-brevet foreskrev svekkelse av rettigheter i arbeidslivet, privatisering av offentlige tjenester og kutt i sosiale ytelser. I november samme år overtok Mario Monti som statsminister, uten å være folkevalgt, for å gjennomføre kuttprogrammet. Reformene har rammet både arbeiderklassen og middelklassen.

Ytre høyre-partiet Lega vinger om sin EU-motstand. Femstjernersbevegelsen vil endre EU innenfra og er i regjering med EU-vennlige Det demokratiske partiet. Hvis Italia skal forlate EU, skjer det neppe i det partipolitiske spillet, men gjennom en forsterket stemningsbølge i befolkningen. Som tidligere butikkdriver i Roma og nå arbeidsløse Valentina Rosi sier til BBC: «Jeg er ingen tilhenger av Ligaen, men Europa viser seg nok en gang å være ubrukelig, så vi bør forlate EU.»³

Noter

1 Tecne poll, Europe Elects på Twitter 11.04.20.

2 Adnkronos.com 29.03.20.

3 BBC.com 17.05.20.

Ikkje konstruert for krise på alle sektorar

Koronakrisa har sett EU-samarbeidet på prøve. Grenser blir igjen stengde og nasjonalstatane set i verk eigne tiltak.

Av Hildegunn Gjengedal

Etter massiv kritikk frå bønder, landbruksministrar og parlamentarikarar la EU-kommisjonen sist veke endeleg fram tiltak for å stabilisere den hardt prøva marknaden. – Eit fyrste steg, men ikkje nok, sa samanslutninga av EU-bønder og samvirke. – På grensa til fornærmande lågt, sa den irske meieripresidenten Pat McCormack, og viste til at krisepakken berre gir 8 euro ekstra i lommen per bonde.

Krisepakken på rundt 80 millionar euro inneber privat lagring av meieriprodukt, storfe, sau og geit, noko som vonleg vis får marknaden i betre balanse. Pakken inneber også meir fleksibilitet for marknadsstøtteprogram på produkt som frukt og grønt, vin og olivenolje, og unntak frå konkurranselova for blomar og plantar, mjølk- og poteter.

Manglande leveringar til restaurantar, kafear, kantiner og skular har slått hardt inn i EU-marknaden. Sjølv om salet har gått opp i daglegvaresektoren veg det ikkje opp for tapt sal til ofte høgare prisar på restaurantar. Rundt 30 prosent av dei mest verdifulle delane av storfekjøtet og vinen går til storhushaldning, skulemjølka forsvinn og mjølkeprisen rasar, akkurat når mjølkebøndene var i ferd med å reise seg frå sist krise. Salet av pommes frites og blomar går dårleg. Bønder og samvirke melder også om ufine metodar frå daglegvarekjeder i vanskelege tider.

Tiltaka var for puslete

Pakken frå Kommisjonen kom etter veker med kritikk frå

Hildegunn Gjengedal er seniorrådgjevar i Noregs Bondelag og medlem av landbrukspolitisk utval i Nei til EU.

bønder og industri, EU-parlamentarikarar og ein samla tropp med landbruksministrar. Det siste er sjeldan kost. Tiltaka EU hadde sett i verk så langt, med lettare grenseovergang for jordbruksarbeidarar, tidlegare utbetaling av støtte og meir fleksibilitet i utbetaling av nasjonal støtte, var for puslete.

Landbrukskommissær Janusz Wojciechowski vart skulda for å la det skure og gå. I møte med landbrukskomiteen i Parlamentet påstod han dei hadde leita med lys og lykte utan å finne pengar til marknadstiltak og andre krise-instrument. Han fekk svar på tiltale: – Det er rett og slett ikkje godt nok å seie at det ikkje er pengar i denne krisetida med kaos i marknaden, sa det mektige irske parlamentsmedlemmet Mairead McGuinness.

I heimlandet Irland, som er EUs største biffeksportør, rapporterer næringa om eit prisfall for biff på 40-60 prosent. 30 prosent av det irske storfekjøtet går til storhushaldning og 60 prosent av biffen hamnar der. Sjølv om sal i butikk har gått opp med 10-20 prosent er det kjøtdeig og burgarar og andre billege produkt som sel best. Berre på ti dagar fall pris til bonden per dyr med 70-80 euro.

No har landbrukskommissæren leita litt meir og funne 80 millionar euro med delvis ubrukte midlar frå kistebotnen. Det imponerer ikkje næringa. – Altfor lite, fnyser den irske bondelagsleiaren Tim Cullinan.

Fundamentale spørsmål ved den frie flyten

Koronakrisa har sett EU-samarbeidet på prøve. Grenser blir igjen stengde og nasjonalstatane set i verk eigne tiltak. Sjølv om forsyningslinene førebels ser ut til å fungere, reiser koronakrisa fundamentale spørsmål ved ein så stor avhengnad av den frie flyten både innanfor og utanfor EU-grensene. I krisetider er forsyning av eigne borgarar lengst framme i pannebrasken. Rundt 80 land har sett i verk eksportrestriksjonar, rett nok mest på medisinsk utstyr, men også landbruksvarer.

EUs landbrukskommissær seier landbruket må gjerast meir motstandsdyktig for å møte med framtidige kriser. Debatten har også sine positive sider. Bønder i mange land kan glede seg over meir fokus på nasjonal matforsyning og større interesse for

lokalmat. Svenske forbrukarar som heng over grytene heime ser til dømes ut til å vere meir opptekne av at kjøtet er svensk enn innkjøpsansvarlege i restaurantbransjen.

Tiltaka passar ikkje alle EU-landa

Mange av utfordringane EU-bøndene møter deler dei med norske bønder: Tilgang på utanlandsk arbeidskraft og stopp i levering til betre betalande restaurantar er kjende problemstillingar.

Men EU-systemet skil seg også frå det norske. Avgjerdsprossar tek lenger tid og tiltaka passar ikkje alle medlemslanda. Medan enkelte medlemsland ber om meir fleksibilitet til å utforme eigne tiltak, er andre redde for nasjonale ordningar som øydelegg den felles marknaden. EU manglar samvirkestyrt marknadsregulering med mottaksplicht og produksjonskvotar som vi har i Noreg. Dermed må britiske bønder tømme ut mjølka når restaurantane ikkje lenger vil ha produkta. Kanskje er det noko i det landbrukskommissær Wojciechowski nyleg sa: «EUs landbrukspolitik er ikkje konstruert for slike kriser i alle sektorar.»

Teksten er tidlegare trykt i Nationen 30. april 2020.

Koronakamp splitter EU

EU-samarbeidet sørger for at bedrifter i fattige EU-land svekkes mest under koronakrisa.

Av Dag Seierstad

Koronapandemien stiller land overfor utfordringer av enorm rekkevidde. Der hvor smitten slår til, må viktige deler av arbeidslivet og samfunnslivet for øvrig stenges ned. Det innebærer at regjeringene må gi finansiell støtte til hele bransjer og til de mange som står uten arbeid og inntekt. Denne støtten har et omfang som overstiger alt det var mulig å forestille seg så nylig som i januar/februar.

Det er kamp om hvordan støttemilliardene skal finansieres også her i Norge. I land uten oljefond går det hardere for seg. I Europa er det EU som blir stilt overfor flest nye utfordringer. Noen av dem griper inn i den mest grunnleggende debatten: Hva er EU egentlig til for?

Den mest akutte debatten er denne: Skal hver regjering sørge for smittebekjempelsen i eget land og støtten av eget næringsliv – eller skal EU ta en del av ansvaret for hvor pengene skal settes inn?

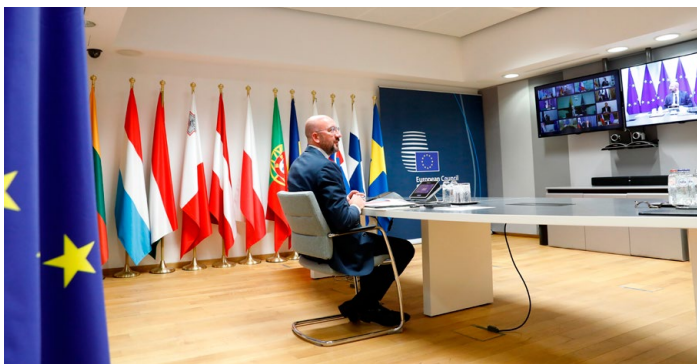
Nådeløse innstrammingskrav

Til nå har det største stridspunktet stått om hvordan koronakampen skal finansieres.

EU har et veldig stramt regelverk for hva slags næringsstøtte medlemsstatene kan gi sitt eget næringsliv. Hovedregelen er at all næringsstøtte er forbudt. Men det er unntak: På visse områder kan det gis støtte på vilkår som er klart regelfesta, for eksempel til landbruksstøtte, regionalstøtte, sosiale støtteordninger osv.

Det har også vært satt klare rammer for hvor store underskudd det fra år til annet kan være på de nasjonale

Dag Seierstad er EU/EØS-rådgiver for SVs stortingsgruppe og rådsmedlem i Nei til EU.

Det europeiske rådet, EUs toppmøte, vil ikke forplikte seg til felles EU-finansiering av nasjonale utgifter (såkalte koronaobligasjoner). 23. april ledet rådets president Charles Michel møtet per videokonferanse fra Brussel. (Foto: EU.)

statsbudsjettene. Den såkalte «vekst- og stabilitetspakten» som ble bygd inn i EU-traktaten på 1990-tallet krevde at underskuddene på statsbudsjettene aldri måtte bli større enn tre prosent av bruttonasjonalproduktet (bnp) og at statsgjelda måtte holdes under 60 prosent av bnp. Det var de krava som ble stilt til land som ville inn i valutaunionen, og det var de krava som var rammene for den nasjonale krisepolitikken i EU da finanskrisa slo til i 2008

Den pakten ble 2017 erstatta av en pakt med lengre navn (Stabilitets-, samarbeids- og styringspakten). Den pakten stiller i realiteten like nådeløse innstrammingskrav som vekst og stabilitetspakten fra 1990-tallet.

Halvparten av statsstøtten i Tyskland

De siste månedene er disse begrensningene på hva et statsbudsjett kan brukes til, feid til side, formelt med ryggdekning i unn-taksklausulen i Stabilitets-, samarbeids- og styringspakten. Slik har EU-kommisjonen gitt de nasjonale regjeringene fri adgang til å støtte næringer og enkeltfirma med så mye penger som de vil over egne budsjetter.

Det paradoksale er at denne friheten til å støtte eget næringsliv så mye en vil, har utløst store spenninger internt i

EU. Grunnen er enkel. Noen regjeringer har godt om penger og lav gjeld. Andre har ikke penger, og ei gjeld som er altfor stor. All slik statsstøtte skal i prinsippet godkjennes av EU-kommisjonen sjøl om alt for tida godkjennes. Det viser seg da at Tyskland fram til starten av mai hadde fått godkjent en statsstøtte som summerte seg til 990 milliarder euro. Det var 52 prosent av all statsstøtte godkjent i de 28 EU-land. (Hornkohl/Klooster) Til sammenlikning hadde den spanske regjeringen med ansvar for et land med halvparten av Tysklands folketall – klart å støtte næringslivet sitt med 20 milliarder euro, altså med skarve to prosent av den tyske støtten. Det betyr at når koronakrisa en gang er over, er faren stor for at spanske bedrifter er kraftig svekka i forhold til tyske konkurrenter.

Store forskjeller

Det blir et paradoks at EU ved å åpne for friere støtte, skyver til side det stramme regelverket for statsstøtte som skulle sikre konkurranse på like vilkår mellom medlemsstatene sine – nettopp ved å være så stramt.

I tillegg kan regjeringene søke om lån fra EUs sentralbank og andre EU-instanser opp til et tak på to prosent av landets brutto nasjonalprodukt. Men to prosent er som dråper i det havet som omgir europeisk næringsliv i dag, samtidig som de land som må låne seg ut av akutte pengebehov, er de som alt på forhånd har størst statsgjeld. Frankrike og Spania sliter med ei gjeld på nærmere 100 prosent av bnp. Italia har ei gjeld på over 130 prosent av bnp. EUs indre marked stiller nå land som Italia, Spania og Frankrike overfor et umulig valg. De kan i prinsippet spenne ut sikkerhetsnett som svarer til de sikkerhetsnett Tyskland og andre EU-land i nord har spent ut under næringslivet sitt. Men det forutsetter at de stifter nye, store lån og øker ei statsgjeld som er for stor fra før.

Alternativet er at næringslivet i Italia, Spania og Frankrike kommer særlig hardt svekka ut av koronakrisa. Mange bedrifter taper markedsandeler på det indre markedet, klarer ikke gjelda si, er gått konkurs eller er overtatt av utenlandske konkurrenter. Det betyr at det blir store forskjeller fra land til land om hva de kan sette inn for å få fart på økonomien igjen.

Avviser koronaobligasjoner

De fleste regjeringene vil ikke støtte noen form for EU-finansiering av nasjonale utgifter. Det har Det europeiske rådet, EUs høyeste beslutningsorgan, fastslått. Den tyske forfatningsdomstolen har gått enda lenger: Sentralbanken til EU skal heller ikke bidra til slik finansiering.

Det jobbes med å få til «koalisjoner av villige» regjeringer, uavhengig av formelle EU-instanser. Ni regjeringer foreslo på et EU-toppmøte i mars å opprette en ordning med koronaobligasjoner utstedt i EU-regi. Det var land fra EUs sør og øst, men forslaget ble kontant avvist av Nederland og Tyskland.

Den danske EU-kommissæren med ansvar for konkurransepolitikken og statsstøtte-regelverket i EU-kommisjonen, Margrethe Vestager, har erkjent at de økonomiske ulikhetene mellom EU-land vil øke videre som følge av koronakrisa.

Blant kildene:

Lena Hornkohl/Klooster: «Covid-19 state-aid rules harm poorer member states», Social Europe 11.05.2020.

John Weeks: «German court decision ends treaty pretenses», Social Europe 11.05.2020.

Peter Bofinger: «The «frugal four» should save the European project», International Politics and Society, 11.05.2020.

Teksten er opprinnelig trykt i Klassekampen 16. mai 2020.

Mer eller mindre union?

Koronakrisen er ikke som andre kriser for EU. Det har betydning for unionens utvikling.

Av Morten Harper

Da EU-kommisjonens president Ursula von der Leyen i fjor høst gjorde sine hoser grønne for EU-parlamentet, som skulle godkjenne henne og den nye EU-kommisjonen, la hun frem en «konferanse om Europas fremtid» som en av sine hovedsaker. Dette er ikke noe alminnelig seminar, men en to år lang prosess med refleksjon og debatt om EUs utvikling. Tilsvarende prosesser i EU har tidligere ledet til traktatendringer, og som regel en videre integrering av EU, som mange av EU-parlamentets representanter er positive til. Prosjektet er dessuten et initiativ for at EU skal komme på offensiven etter brexit og vise at unionen har visjoner for fremtiden.

Konferansen skulle starte på Europadagen 9. mai i år, men på grunn av koronakrisen er den utsatt på ubestemt tid. Det er EU-kommisjonen, rådet og parlamentet som formelt utgjør konferansen, men det har vært et uttalt ønske å involvere interessegrupper og befolkningen i prosessen. Hvordan dette skulle gjøres i praksis ble aldri avklart, og er ikke blitt enklere med pandemien.

I midten av januar vedtok EU-parlamentet en uttalelse¹ om at konferansen må åpne for traktendringer, som er et omstridt tema, at det er vesentlig å involvere befolkningen og at parlamentet selv bør ha en ledende rolle. Med utsettelsen kan hele prosessen miste drivkraften, og EU-parlamentet har overfor EU-kommisjonens uttrykt at konferansen bør komme i gang så snart som mulig. 17. april vedtok EU-parlamentet en annen uttalelse² om at koronakrisen krever et EU med større fullmakter til kommisjonen og en sterkere union.

EU-kommisjonens president Ursula von der Leyen har hatt «konferansen om Europas fremtid» som en hovedsak. Den toårige prosessen om EUs utvikling skulle starte i mai, men er nå utsatt på ubestemt tid. (Foto: EU-kommisjonen.)

Grønn omstart?

Et annet hovedprosjekt for EU-kommisjonen som kom i skyggen av koronakrisen er klimasatsingen «Green Deal». I mars la EU-kommisjonen frem forslag til en klimalov som skal gjøre målet om å være klimanøytral innen 2050 forpliktende. Lovforslaget har fått kritikk for at EU ikke setter noe konkret mål for 2030.

EU-kommisjonen har varslet at klimatiltak vil være en del av den såkalte gjenreisningsplanen for økonomien som nå diskuteres i EU. Kommisjonen foreslår blant annet å bruke betydelige midler til renovering av både offentlige og private bygninger som vil redusere energiforbruket og kutte klimautslipp, samtidig som det gir økonomisk aktivitet og sysselsetting. Fornybar energi og produksjon av hydrogen er et annet satsingsfelt, med ekstra midler til prosjekter som ellers er i fare for å strande på grunn av krisen. Kommisjonen vil også forsere utbygging av ladestasjoner for elbiler og etablere et støtteprogram for å få flere nattog tilbake på skinnene. Hva som blir realiteter av dette, gjenstår å se.

Emmanuel Macron og Angela Merkels forslag til finansiering av EUs nye krisefond har fått mye oppmerksomhet. Det fransk-tyske dokumentet har også planer for en strategisk næringsutvikling som normalt ville være på kant med EUs forbud mot offentlig støtte.

(Foto: Euro Weekly News.)

Kriselærdommer

Kriser skaper usikkerhet, men også momentum for forandringer. Professor Jarle Trondal ved Universitetet i Agder mener at EU har håndtert finanskrise, migrasjonskrise og brexit uten at det har svekket unionen. «EUs institusjoner blir ikke svekker av kriser. Tvert imot har det vist seg at EU-systemet på den ene siden er robust mot kriser og på den andre siden at kriser befestet og forsterker EU-systemet»³ oppsummerer Trondal.

Sammen med forskerne Marianne Riddervold og Akasemi Newsom peker Trondal i artikkelen «What previous crises tell us about the likely impact of Covid-19 on the EU»⁴ på tre ulike retninger for EUs utvikling etter koronapandemien:

- Deler av EUs institusjoner bryter sammen
- Unionens medlemsland blir ytterligere integrert
- EU gjør små justeringer

Schengen satt ut av spill

Ifølge Trondal er det mest sannsynlige at EU samler seg, håndterer den uavklarte situasjonen og kommer styrket ut av krisen⁵. Et sammenbrudd er lite trolig, der har nok forskerne rett, men

denne krisen er mer utfordrende for EU som institusjon enn tidligere av flere grunner. For det første setter brexit et spørsmålstegn ved verdien av unionsmedlemskapet som for alvor vil gjøre seg gjeldende når overgangsperioden utløper ved nyttår. EU-kommisjonen ønsker å forlenge overgangsperioden, med offisiell begrunnelse at koronakrisen har forsinket forhandlingene om en ny avtale, men dette er avvist fra britisk side.

For det andre har restriksjonene mot utenlandsreiser gjort at Schengenavtalen har havarert, og det virker sannsynlig at det i lang tid vil være en form for personkontroll ved grensene. Et av EUs sentrale prinsipper – felles grenser utad for Schengenområdet og ingen grenser innad – er satt ut av spill.

For det tredje har koronakrisen skapt et enormt behov for offentlig økonomisk stimulans, og flere av tiltakene som nå diskuteres utfordrer EUs regelverk for fri konkurranse og til dels også traktatfestede bestemmelser. Det tysk-franske forslaget til finansiering av EUs nye krisefond har også planer for en strategisk næringsutvikling. Merkel og Macron kommer her med forslag som vanskelig kan forenes med EUs forbud mot offentlig støtte. Nå er støtteforbudet midlertidig satt ut av kraft, men det vil trolig skape stor strid i EU hvis dette skal være den nye normalen. Interessant nok arbeider den britiske regjeringen med nye regler for statsstøtte etter brexit, og vurderer hvordan de uten EUs begrensninger kan være mer fleksible for å støtte industri som er strategisk viktig. Britene vil blant annet gjøre seg uavhengig av Kina for vitale medisinske forsyninger.

Noter

- 1 EU-parlamentet, pressemelding 15.01.20.
- 2 EU-parlamentet, «EU coordinated action to combat the COVID-19 pandemic and its consequences», 17.04.20.
- 3 Forskning.no 16.05.20.
- 4 Trondal, Riddervold og Newsom: «What previous crises tell us about the likely impact of Covid-19 on the EU», European Politics and Policy (EUROPP), 2020.
- 5 Forskning.no 16.05.20.

Studiespørsmål

Et Vett-hefte kan være et godt utgangspunkt for en studiesirkel eller et medlemsmøte. På neitileu.no finner du mer informasjon om skolering i Nei til EU. Her er fem spørsmål til diskusjon om EU, EØS og krisehåndtering:

- 1) Hvordan står det til med norsk matvareberedskap, og hva slags innvirkning har Norges forhold til EU på denne situasjonen?
- 2) Under koronakrisen er flere av EUs prinsipper om fritt marked satt til side. Også mellom Schengenland er personkontroll ved landegrensene blitt gjeninnført. Er det fortsatt fri bevegelse av arbeidskraft, og hva slags betydning har dette for næringer og arbeidsliv i Norge?
- 3) Overvåkningsorganet ESA fører tilsyn med at Norge følger EØS-regelverket. Hvordan setter EØS-reglene begrensninger på offentlige støttetiltak, og hva slags betydning har det at ESA skal ha norske tiltakspakker for næringslivet til godkjenning?
- 4) Hvordan vil du beskrive EUs håndtering av koronakrisen? Er det noen områder der du mener EU har sviktet, og er det noen eksempler på at EU spilt en viktig rolle?
- 5) Ser du noen likheter mellom krisen i EU etter finans-krisen (eurokrisen) og den pågående krisen med koronapandemien? Hva er uenigheten mellom EU-landene når det gjelder finansiering og utforming av krisetiltak, og hvordan tror du krisen vil påvirke EUs utvikling?

EU kommer til kort til krisetider

- Hvor var EU da pandemien rammet Italia?
- Hva gjør koronakrisen med EUs prinsipper om fri flyt?
- Hvilke krisetiltak er det EU-landene krangler om?
- Hva er sammenhengen mellom eurokrisen og koronakrisen?
- Hvorfor er Norge så avhengig av importert mat?
- Hvor lurt var det å avvike det statlige Norsk Medisinaldepot?
- Hvordan kan EØS-avtalen og overvåkingsorganet ESA i Brussel begrense norske krisetiltak?

Det er noen av spørsmålene som denne utgaven av Nei til EUs skriftserie tar opp.

Bli medlem med SMS:
Send **NEITILEU** navn og
e-post til **2090** (kr 200,-)